

पवित्र आङ्गिरसः। पवमानः सोमः। जगती

स्रक्वे द्रप्सस्य धमतः समस्वरचृतस्य योना समरन्त नाभयः।

त्रीन्स मूर्ध्नो असुरश्चक्र आरभे सत्यस्य नावः सुकृतमपीपरन् ॥ ९.०७३.०१

स्रक्वे- यज्ञस्य हनुस्थानीये अधिषवणफलके स्थैर्यप्रतीके। धमतः- निष्पन्नस्य। द्रप्सस्य- सोमस्य। नाभयः- मुख्या रसाः। ऋतस्य योना- प्रकृतिनियतिभूतसत्यसदने। समस्वरन्- शब्दयन्ति। समरन्त- सङ्गच्छन्ति। असुरः- प्राणदः। सः- असौ सोमः। मूर्ध्नः- उच्छ्रितान्। त्रीन्- भूर्भुवरादिलोकान्। आरभे- उपासकानां यत्नाय। चक्रे- अकरोत्। सुकृतम्- शोभनकर्माणमुपासकम्। सत्यस्य नावः- परमार्थसत्यस्य नौकाभूता उपासनाः। अपीपरन्- पारयन्ति ॥१॥

सम्यक्सम्यञ्चो महिषा अहेषत सिन्धोरूर्मावधि वेना अवीविपन्।

मधोर्धाराभिर्जनयन्तो अर्कमित्प्रियाभिन्द्रस्य तन्वमवीवृधन् ॥ ९.०७३.०२

सम्यक् सम्यञ्चः- सङ्गताः। महिषाः- महात्मान उपासकाः। अहेषत- प्रेरयन्ति। सिन्धोरूर्मौ- जीवोदके। अधि। वेनाः- कामयन्तः। अवीविपन्- चालयन्ति। अर्क- मन्त्रम्। मधोर्धाराभिः- रसैः। जनयन्तः- प्रकटयन्तः। इन्द्रस्य- परमेश्वरस्य। प्रियां तन्वम्- प्रियं धाम। इत्- एव। अवीवृधन्- वर्धितवन्तः ॥२॥

पवित्रवन्तः परि वार्चमासते पितैषां प्रत्नो अभि रक्षति व्रतम्।

महः समुद्रं वरुणस्तिरो दधे धीरा इच्छेकुर्धरुणेष्वाभम् ॥ ९.०७३.०३

पवित्रवन्तः- शोधकाः सोमरश्मयः । वाचम्- मन्त्रम् । परि आसते- पर्युपविशन्ति । एषाम्- एतेषां
किरणानाम् । प्रत्नः- पुराणः । पिता- जनकः सोमः । व्रतम्- धर्मम् । अभि- आभिमुख्येन । रक्षति-
पालयति । महः- महान्तम् । समुद्रम्- हृत्समुद्रम् । वरुणः- वरणीयः सोमः । तिरो दधे-
आवृत्यान्तर्हितमकरोत् । धरुणेषु- धर्मेषु । आरभम्- रसमारब्धुम् । धीराः- धारणाकुशला
उपासकाः । इत्- एव । शेकुः- शक्नुवन्ति ॥३॥

सहस्रधारेऽव ते समस्वरन्द्दिवो नाके मधुजिह्वा असश्चतः ।

अस्य स्पशो न नि मिषन्ति भूर्णयः पदेपदे पाशिनः सन्ति सेतवः ॥ ९.०७३.०४

सहस्रधारे- अनन्तधारे । दिवः- चिदाकाशस्य । नाके- आनन्दे स्थिताः । ते- रसाः । अव-
अधस्तात् । आभौममिति भावः । समस्वरन्- शब्दयन्ति । मधुजिह्वाः- ते मधुरवाचः । असश्चतः-
विरक्ताः । भूर्णयः- क्षिप्रकारिणः । अस्य- एतस्य सोमस्य रसस्य । स्पशः- सारभूताः प्रणालीभूता
रश्मयः । न नि मिषन्ति- निमेषं न कुर्वन्ति । पाशिनः- चित्तदेशबन्धका रसाः । पदेपदे- स्थाने
स्थाने । सेतवः- अस्मत्तारकाः । सन्ति- भवन्ति ॥४॥

पितुर्मातुरध्या ये समस्वरन्नृचा शोचन्तः सन्दहन्तो अब्रतान् ।

इन्द्रद्विष्टामप धमन्ति मायया त्वचमसिक्रीं भूमनो दिवस्परि ॥ ९.०७३.०५

पितुः मातुः- द्यावापृथिव्योः । ये । अध्या- अधिकम् । समस्वरन्- मन्त्रान् शब्दयन्ति । ऋचा-
मन्त्रेण । शोचन्तः- दीप्तिमन्तः । अब्रतान्- अधार्मिकान् । सन्दहन्तः- बाधमानाः । मायया-
प्रज्ञानेन । इन्द्रद्विष्टाम्- ईशनाधिदैवतद्वेषपात्राम् । असिक्रीम्- अन्धकाररूपिणीम् । त्वचम्-
शरीरैकवासनामयीं कृत्याम् । भूमनः- विस्तृतात् । दिवस्परि- चित्ताकाशात् । अप धमन्ति- अधः
पातयन्ति ॥५॥

प्र॒त्नान्माना॒दध्या॒ ये स॒मस्वर॒ञ्छ्लोक॑यन्त्रासो रभ॒सस्य॒ मन्त॑वः ।

अप॑न॒क्षासौ॑ ब॒धिरा॒ अ॒हास॑त ऋ॒तस्य॒ पन्था॑ न तर॒न्ति दु॒ष्कृतः॑ ॥ ९.०७३.०६

प्रत्नात्- सनातनात् । मानात्- प्रमाणात् । अध्या- अधिकतया । ये समस्वरन्- ये प्रादुर्भवन्ति । ते ।
रभसस्य मन्तवः- वेगध्यानकराः । श्लोकयन्त्रासः- मन्त्रनियन्त्रिताः । भवन्ति । अनक्षासः-
केवलविषयासक्त्या सूक्ष्मं द्रष्टुमशक्ताः । बधिराः- श्रोतुमशक्ताः । अप अहासत- तान् परित्यजन्ति ।
ऋतस्य पन्थाम्- सत्यमार्गम् । दुष्कृतः- पापिनः । न तरन्ति- नोत्तारयन्ति ॥६॥

स॒हस्र॑धारे॒ वित॑ते प॒वित्र॒ आ वाचं॑ पुन॒न्ति क॒वयो॑ मनी॒षिणः॑ ।

रु॒द्रास॑ ए॒षामि॒षिरा॑सौ अ॒द्रुहः॒ स्पशः॒ स्वच्चः॒ सु॒दृशो॑ नृ॒चक्ष॑सः ॥ ९.०७३.०७

मनीषिणः- मेधाविनः । कवयः- क्रान्तदर्शिनः । वितते- विस्तीर्णे । सहस्रधारे- अनन्तधारे ।
पवित्रे- शोधके भाजने प्रतीके । आ- आभिमुख्येन । वाचम्- मन्त्रम् । पुनन्ति- शोधयन्ति । एषाम्-
एतेषां रसानां संबन्धिनः । रुद्रासः- मरुतः प्राणविशेषाः । इषिरासः- गमनशीलाः । अद्रुहः-
द्रोहभावनारहिताः । स्पशः- सारभूताः । स्वच्चः- शोभनाञ्चनाः । सुदृशः- सुदर्शनाः । नृचक्षसः-
उपासकानां चक्षुर्भूता भवन्ति ॥७॥

ऋ॒तस्य॑ गो॒पा न द॑भाय सु॒क्रतु॒स्त्री ष प॒वित्रा॑ हृ॒द्य॑न्तरा द॒धे ।

वि॒द्वान्स॑ वि॒श्वा भु॒वना॒भि पश्य॑त्यवाजु॒ष्टान्वि॑ध्यति क॒र्ते अ॒व्र॒तान् ॥ ९.०७३.०८

सुकृतुः- शोभनसङ्कल्पः । ऋतस्य गोपाः- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य रक्षकः । न दभाय- न दम्भाय
भवति । सः- असौ । त्री पवित्रा- त्रीणि स्वोपलब्धिस्थानानि शोधकानि भाजनानि प्रतीकभूतानि
भूर्भुवरादीनि । हृद्यन्तः- स्वान्तर्हृदि । आ दधे- वस्तुं वव्र इति भावः । विद्वान्- ज्ञाता । सः- असौ ।

विश्वा भुवनानि- सर्वान् लोकान् । अभि पश्यति । अजुष्टान्- अनाश्रितान् । कर्ते- कर्मणि । अव्रतान्-
अधार्मिकान् । अव विध्यति- अवाङ्मुखं कृत्वा हिनस्ति ॥८॥

ऋतस्य तन्तुर्विततः पवित्र आ जिह्वाया अग्रे वरुणस्य मायया ।

धीराश्चित्तस्मिन्क्षन्त आशतात्रा कर्तमव पदात्यप्रभुः ॥ ९.०७३.०९

वरुणस्य- ऋतेशानस्य । मायया- प्रज्ञया । जिह्वाया अग्रे- मन्त्रोच्चारणसाधनभूते उपासकस्य
जिह्वामूले । पवित्रे- शोधके प्रतीके । ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य । तन्तुः- सन्तानः । आ-
समन्तात् । विततः- विस्तृतः । धीराश्चित्- धारणाकुशला एव । समिन्क्षन्तः- प्राप्नुवन् । आशत-
अनुभवन्ति । कर्तं अप्रभुः- इन्द्रियेशनकर्मासमर्थः । अत्र- अत्रैव भौमभोगे । अव पदाति- अधः
पतति ॥९॥